

NA ÚVOD: BROCK, GREGOR A DENNETT SAMUEL ABRAHÁM

Peter Brock, emeritný profesor histórie na Torontskej univerzite, vo svojich 84 rokoch vytrvalo pracuje na témach týkajúcich sa pacifizmu, no zároveň publikuje mimoriadne prínosne práce o Slovensku. Pred dvoma rokmi mu v Kalligrame vyšla kniha o Slovenskom národnom obrodení (1787 – 1847). Sám preložil do angličtiny Škarvanove Zápisky vojenského lekára a nedávno mu v časopise *Canadian Slavonic Papers* vyšla fascinujúca esej o vzťahu Alberta Škarvana k Adele von Mazzuchelli, ktorú ponúkame v skvelom preklade Dagmar Kročánovej-Roberts.

Kto je Peter B. Brock a ako sa dostal k týmto, pre rodeného Angličana (s francúzskymi koreňmi – jeho stredné meno je Bouvoir) vzdialeným témam? Hoci Brock je svetový odborník v oblasti nesektárskeho pacifizmu, jeho akademické pozadie je tu, v strednej Európe. Začiatkom päťdesiatych rokov získal doktorát z histórie na Jagelonskej univerzite v Krakove. Väčšina jeho prác je však práve o pacifizme a možno povedať, že históriu strednej Európy učil a študoval, no pacifizmus je nielen jeho celoživotnou záľubou, ale aj životným krédom. Vlastne aj do Kanady prišiel vďaka svojmu pacifizmu. Hoci dostal miesto na prestížnej Columbijskej univerzite v New Yorku, svedomie mu nedovoľovalo zotrvať v USA počas vietnamskej vojny a platíť dane, z ktorých časť by išla na zbrojenie, a preto odišiel do Kanady. V Toronte sa stal profesorom stredoeurópskej histórie, no svoj hlavný výskum venoval nesektárskemu pacifizmu. Spomínam si, ako sa mi „sfažoval“ aj u nás známy H. Gordon Skilling na svojho mladšieho kolegu a veľmi blízkeho priateľa Petra Brocka, že odchádza do penzie a chce sa venovať výlučne histórii pacifizmu, hoci Skilling ho považoval za vynikajúceho historika strednej Európy.

Práve stredná Európa a pacifizmus sa

spojili pri jeho záujme o život nášho pacifistu a tolstojovca Alberta Škarvana, ktorému venoval niekoľko esejí. Je to ťažko uveriteľné, no možno bez tohto Angličana by sme sa nedozvedeli o fascinujúcom príbehu lásky medzi Adelou a Albertom. Tento príbeh je významný aj preto, že sa zachoval vďaka L. N. Tolstému, ktorý žiadal Škarvana, aby mu ho dopodrobna popísal. Tolstoj bol v tom čase po duchovnej konverzii, no ako bývalého búrliváka ho tento krátky vášnivý vzťah určite priťahoval. Škarvan mu nakoniec vyhovel a v apríli 1896 poslal Tolstému list, v ktorom, ako píše Brock, „tridsaťštyri strán z husto popísaných päťdesiatich sa zaoberá vzťahom k Adele von Mazzuchelli“.

Brock sa len náhodou dozvedel o tomto liste, ktorý je uložený (dodnes neuverejnený) v Tolstého archívoch v Moskve. Brock dlho pracoval na tomto texte, pretože sa snažil získať informácie aj z druhej strany – hľadal potomkov Adely von Mazzuchelli v Taliansku, Rakúsku aj v Nemecku, aby sa dozvedel, či náhodou neexistuje nejaká korešpondencia alebo či sa v jej rodine nezachovali nejaké informácie o tomto výnimočnom vzťahu. Bohužiaľ, Brockove úsilie bolo bezvýsledné. Dúfajme, že stopa sa úplne nestratila a historici či literári vedci odkryjú aj Adelinu verziu a jej osud po rozchode s Albertom. Myslím si, že tento príbeh Adely, Alberta a Tolstého je taký fascinujúci a zvláštny, že by si zaslúžil veľkolepé filmové spracovanie. Určite by „zviditeľnil“ Slovensko viac ako všetky tie toporné a nákladné snahy o prezentáciu Slovenska.

V druhej časti tohto čísla ponúkame profil slovenského básnika, aforistu a autora rozhlasových hier Petra Gregora. Popritom, že sa mi niektoré jeho práce zdajú výnimočné, čo môže byť môj subjektívny pohľad, zaráža ma, ako málo známy je

Gregor ešte aj po roku 1989. Jeho štýl a spôsob vnímania sveta konvenuje s dobou a jeho próza-báseň – „Chandra“ – alebo ako to on nazýva „hybridný žáner“, ktorú ponúkame, je podľa mňa skvelá, pripomína mi niektoré balady Leonarda Cohena. Napriek tomu vydavateľa, ktorí sú schopní vydať s mediálnym humbukom kadejakého „Niemandu“, najlepšie ak z anglického prekladu, ignorujú umelca, ktorý píše už takmer 40 rokov bez toho, že by bol poplatný komunistickému režimu alebo akémukoľvek -izmu.

Pre vydavateľov Gregor nie je objav mladého rebela surfujúceho v *cyberspace* alebo autor v postpubertálnom precítení. Zároveň nie je ani taký exotický ako povedzme Daniil Charms alebo kultový ako Charles Bukowski. Hoci prirovnávať ho k týmto skvelým poetom vyznie ako klišé, Gregor je rovnako kvalitný a autentický. „Problém“ je, že ho nemusíme prekladať... Ak by však zožal úspech, alebo nebodaj dostal cenu niekde v zahraničí, hneď by sa stal doma literárnym hrdinom. Bohužiaľ, sám si nevie robiť propagáciu a agentúry na to určené sa starajú o svoju prevádzku alebo o pár vyvolených bardíkov. Nakoniec, Gregor nepatrí do žiadneho prúdu či skupiny a za tie roky je príliš zvyknutý byť mimo, aby túžil byť „in“.

Možno práve to je problém, že okolnosti ho nikdy aspoň načas nevyzdvihli aspoň do krátkej, ale veľkej slávy. Keďže na kritikoch vidí len máločo dobré, nemá ho vlastne ani kto propagovať. Pierre, ako ho niektorí poznáme, dokáže svojimi cynickými poznámkami uraziť až zraniť, a mnohí, čo ho rešpektujú, sa mu často snažia vyhnúť alebo ho ignorujú. Ako píše Vladimír Petřík vo svojom citlivom až láskavom príspevku, „s cynizmom to býva tak, že je obyčajne pancierom citlivých ľudí...“

Vydávanie tematických blokov či profily autorov majú vždy svoje nečakané momenty. Okrem toho, že nabádame k písaniu na špecifickú tému zaujímavých a múdrych

ľudí, materiály, z ktorých vyberáme texty, často odhalujú nejaký nový aspekt profilovanej témy či osobnosti. Keď sa mi dostali do rúk ústrižky novin s Gregorovými rozhovormi z najrozličnejších periodík od KŽ a SME až po *Literárny týždenník* či *Ky-sucké zvesti*, videl som zrazu pokope samostatné dielo, z ktorého som poznal len časti a aj tých pár vždy s časovým odstupom. Zrazu som si uvedomil, že dohromady tvoria jeho rozhovory mimoriadne zaujímavú knihu, o ktorej ani autor možno nevie. Gregor sa zriedka opakuje (hoci otázky sú často obligátne rovnaké), a keďže na otázky odpovedá písomne, zvažuje každé slovo a aj najbanálnejšiu otázku odbije zložitou, osobnou a osobitou odpoveďou, čím často zahalí konvenčnosť otázky. A keď narazí na kvalitného a znalého diskutéra, odpovede sú vtípné, múdre a úprimné. Najzložitejšie bolo vybrať časti z rôznych rozhovorov a vonkoncom som nečakal, že ich napokon uverejníme v takom rozsahu.

Na záver tohto čísla ponúkame v spolupráci s filozofom a členom redakčnej rady *Kritiky & Kontext* Egonom Gálom profil amerického filozofa Daniela Dennetta. Pre mnohých je toto meno neznáme, no pre tých, čo ho poznajú, je to kultová figúra. Ako napísal pre *K&K* o Dennettovi prominentný filozof Richard Rorty: „Ako celok je jeho súborné dielo jedným z najvýraznejších úspechov súčasnej anglosaskej filozofie.“

Mňa zaujala kultivovaná polemika, ktorú Dennett vedie ako reprezentant „The Brights“, alebo ako to foneticky prepisujeme „brajto“, pretože neexistuje adekvátny preklad tohto výrazu. Vlastne ani v angličtine neznamená nič viac ako tí, čo sú „žiariví, zvedaví, skvelí či vynikajúci“. Týmto pomenovaním sa „brajti“ jednoducho dištancujú od ateistov, ktorí majú renomé antiklerikálov alebo od agnostikov, ktorí neveria v Boha, ale akceptujú, že môže existovať nejaká vyššia, transcendentálna sféra, ale my, racionálne bytosti, ju nedokážeme poňať. Kto sú teda „brajti“? Ako vysvetľuje

Dennett: „My brajti neveríme na duchov alebo v škriatkov, na veľkonočného zajka či v Boha. Na mnohých veciach sa nezhodneme a máme široké spektrum názorov na morálku, politiku alebo zmysel života, ale všetci sme zajedno v tom, že neveríme na čiernu mágiu ani v posmrtný život.“ Takto priamo a otvorene sa dnes na túto citlivú tému píše zriedka a u nás takmer nikdy. Nie je to vôbec namierené proti viere a náboženskému presvedčeniu veriacych. Ako vyplýva z veľmi kultivovanej výmeny názorov s reverendom Goodom, Dennett dokonca tvrdí, že „mnohí 'brajti' sú vernými členmi cirkví práve preto, že sú si vedomí toho, aký obrovský vplyv majú náboženské organizácie pri zaisťovaní spolupráce verejnosti v prospech morálnych cieľov.“

Je zaujímavé, že relativista Rorty má pochybnosti o Dennettových názoroch o náboženstve nie preto, že by Rorty bol veriacy – otvorene sa nazýva ateista – ale preto, že ateizmus považuje tiež za určitý druh viery. Rorty sa zhoduje s Williamom Jamesom, že „voľba medzi teizmom a ateizmom nie je záležitosťou rozhodovania sa medzi dvoma alternatívnymi hypotézami. Nie je to rozhodnutie, pri ktorom by sme sa mohli odvolať na existujúce alebo chýbajúce dôkazy.“ Teda, ak veriacy nemôže dokázať existenciu Boha (môže v neho len

veriť), tak Dennett nemôže dokázať neexistenciu Boha, môže v ňu len veriť. Paradoxne, Rorty nielen že rešpektuje, ale aj otvorene akceptuje legitímnosť viery v Boha na rozdiel od Dennetta, ktorý vieru v Boha tiež akceptuje, no považuje ju za ilúziu.

Tento rok zomrel francúzsky filozof Jacques Derrida. Jeho profil sme prezentovali v čísle 3-4/1999. Rok predtým som sa s ním stretol osobne vďaka môjmu priateľovi, srbskému filozofovi Obradovi Savićovi. Prežili sme v Paríži príjemný večer, Derrida spomínal na svoje vyhostenie z komunistického Československa, kde tajne prednášal na „domácich univerzitách“. Hlavný dôvod, prečo sa chcel so Savićom stretnúť, bolo informovať sa o neutešenej situácii v Miloševićovej Juhoslávii, a chcel zistiť, ako by mohol svojim kolegom, intelektuálom v Belehrade pomôcť. Celé roky bol v kontakte so Savićom a robil všetko preto, aby tento ostrovček demokracie v Srbsku neostal ignorovaný.

Obrada Savića sa teda Derridova smrť dotkla veľmi osobne. Na záver uverejňujeme jeho „In memoriam Jacques Derrida“. Zároveň si pokladám za česť privítať filozofa, vydavateľa, disidenta a vynikajúcu osobnosť Obrada Savića v redakčnom kruhu *Kritiky & Kontext*.

